

TV serija Zašto se u crkvi šapuće snimljena je 2005. godine u saradnji sa ANEM-om i sastoji se od tri dela. Autorke serije su Svetlana Lukić i Svetlana Vuković.

Učesnici prvog dela serije bili su: publicisti Desimir Tošić, Mirko Đorđević i Pavle Rak, istoričari Nikola Samardžić i Slobodan G. Marković, profesor Ljubiša Rajić, sociolozi Milan Vukomanović, Dragoljub Đorđević i Mladen Lazić, antropolog Ivan Čolović, socijalni psiholog Jovan Bajford, političar Dragoljub Mićunović. Učesnici studentskog panela: studenti sociologije Milica Rodić i Ivan Kuzminović iz grupe Stalker, student prava Vladimir Đukanović, Vidan Hadžividanović i Marko Milanović iz Beogradskog centra za ljudska prava, mladi političar Vladimir Dobrivojević.

Transkript

Zašto se u crkvi šapuće, prvi deo

Desimir Tošić: Kad sam video njihovu proslavu Prvog ustanka imao sam utisak da Prvi ustanak nisu vodili seljaci na čelu sa Karađorđem, da su sve bili sveštenici. A oni su saučestvovali, činodejstvovali i tako dalje u izvesnim trenucima kad se birao vođa, ali nisu oni bili nikakav faktor Prvog ustanka, znate.

Mirko Đorđević: Kada je tačno pre godinu dana jedan komentator poznati u američkim novinama, prenela je to i "Politika", napisao da u Srbiji danas Srpska pravoslavna crkva ima onu ulogu koju je pod Titom imao Savez komunista, mnogima se činilo da je to viđenje malo uopštenije. Kako je vreme odmicalo pokazalo se i potvrđivalo i neka moja viđenja, da se upravo radi o jednom neobičnom fenomenu klerikalizacije koja, to je na početku vrlo važno podvući, nije samo stvar crkve i inicijativa crkve, nego prihvaćena šire u političkim krugovima, jer je došlo do sprege između struktura moći i u crkvi i u državi.

Desimir Tošić: Ja na religiju gledam sasvim ozbiljno, mislim da savremeno društvo koje ima toliko tragedija pred sobom i koje ne

može da objasni mnoge pojave, i treba da traži neku utehu, neko rukovodstvo od crkve, tako da ja sam očekivao da će crkva recimo u pogledu morala, ovo je jedno izuzetno koruptivno društvo i crkva bi moralisanjem mogla da utiče, možda ne na sve naše tajkune, ali bar na neke.

Vladimir Đ: Gde se ovde crkva meša u državu? Osim kada je pozvala da glasamo za monarhiju. To je velika greška, to nije trebalo.

Ivan: Samo kad je pozvala Srbe da ne glasaju na izborima na Kosovu, jel' to nije mešanje?

Vladimir Đ: To ima pravo zato što je taj narod dole ugrožen i ona ima pravo da se brine, itekako je to morala da uradi. Zbog čega niste kritikovali Srpsku pravoslavnu crkvu onda kada je prvi put pozvala Srbe da izađu na izbore na Kosovu i Metohiji. Tad niste to kritikovali jer vam je tad odgovarao takav stav. Odgovarao je zato što su to tad svi podržali, čak i vaše sve opcije.

Ivan: A koje su to naše opcije?

Vladimir Đ: Mislim na sve one male stranke koje su bile pod DOS-om, to je ta vaša neka liberalna opcija, tad vam je to odgovaralo, zato što se to tada jednostavno uklapalo u vaše stavove. Sad kad nije pozvala, sad vam to ne odgovara.

Nikola Samardžić: Crkva nije prihvatila Vukovu reformu, dakle nije prihvatila narodni jezik kao književni jezik, pogotovo nije prihvatila beogradski izraz i beogradski stil koji je od preloma iz XIX u XX stoleće zapravo postao zvanični književni jezik. Kao što je beogradski govor, beogradsko ophođenje i u svakodnevnom životu i u literaturi, nauci postalo jedan ideal kojem su sve moderne i sve napredne struje u srpskom društvu težile. Drugim rečima, danas u liturgiji, u bogoslužju crkva se služi jednim i vernicima, a pretpostavljam i delu same crkvene strukture anahronim, smešnim, nerazumljivim jezikom, to je crkvenoslovenski jezik koji najviše podseća na ruski.

Desimir Tošić: Naša crkva je bila na neki način seljačka. Kad ste vi besedili seljacima, vi ste hteli da upotrebite njihov jezik. Međutim mi više nismo seljačko društvo, bez obzira što nismo ni građansko. I

crkva je tu bila pred problemom, to sam ja video i u emigraciji, taj problem jezika, kako vi da se približite tom svetu koji više nije seljački. Ja sam svoga paroha u Londonu s kojim sam bio u prijateljskim odnosima kritikovao. On je meni stavio jednu strašnu primedbu - a vi, kaže, kad ja počnem da govorim, vi iziđete iz crkve. Pop primetio, bio inteligentan.

Nikola Samardžić: Dakle, to je jedan govor ne samo iz prošlosti, nego iz duboke provincije, koja nije u stanju da razume ni sopstvenu prestonicu a kamoli svet oko sebe.

Mirko Đorđević: Sabora svepravoslavnog nije bilo 1200 godina. Nije ga bilo, nego se vekovima radilo na tome da se održi pravoslavni sabor koji je jedini merodavan da revidira kanone, šta verovati, kako verovati, kako sahranjivati, kako živeti, nije ga bilo. Činjeni su ogromni napori u XX veku, bila je već postignuta mala saglasnost da se Sabor zakaže '70-ih godina. Da, da, da. I kad su pripreme bile tako daleko odmakle da se već znalo i mesto gde će biti održan, u Aleksandriji u Egiptu, šta mislite ko je omeo održavanje Sabora? Mi. Justin Popović iz Valjeva iz Ćelija uputio poruku - ne može. Zašto ne može, išli smo da kukamo kod njega. Ne može, kaže, crkve na istoku su u ropskom položaju, ne mogu same da odlučuju pod komunizmom. Dobro, hajde, mi sležemo ramenima. Nema više komunizma, oni isto ponavljaju - ne može.

Vladika Atanasije: Ovaj narod je istinski, dubinski demokrata, ali demokratija nije stvar koja se kao pilula popije i odmah si postao demokrata. Masa je njih okrenula ćurak naopako, pretvorila se od krajnjih levičara ili krajnjih desničara odjednom u demokrate, a grčka reč demokratija i ljudski duh koji ume da se poigra, između demokratije i demonokratije samo je jedan slog razlike.

Desimir Tošić: Mi imamo nekoliko episkopa koji su napast za javno mnjenje, ja mislim da su napast za crkvu i ja se nadam da će doći do jednog otpora među mirjanima, kako se to kaže, vernicima, da će doći otpor od sveštenstva, pošto sveštenstvo vrši svakodnevni posao, poznaje taj svet i verovatno ume s tim svetom.

Kad sam video da mitropolit Amfilohije šalje Vladimira Popovića u zatvor, onda sam se setio da sam ja jedanput predložio da njega

Crna Gora uzme za šefa MUP-a. Ja mislim da je on mnogo bolji kao policajac nego što je verski propovednik.

Milan Vukomanović: Kako se odnosi uopšte crkva recimo prema nepravdi u društvu, prema činjenici da su se mnogi ljudi obogatili, da su profitirali na tom ratu. To je jedno od pitanja koje bi svakako verska organizacija bila pozvana da odgovori. Oko toga imamo ćutanje, imamo međutim puno priče oko toga šta treba poručiti premijeru ili predsedniku oko kosovskih izbora i tu sad naravno nailazimo na različita saopštenja, recimo informativne službe Srpske pravoslavne crkve, gde se na jednom mestu na primer veli da je sekularizacija nekakvo zlo koje je zadesilo ovo društvo i da je dovela Srbiju do prosjačkog štapa. Pazite, šta bi to značilo, to bi značilo da zemlje kao što su Holandija i neke zemlje Zapadne Evrope zato što su prošle kroz taj period sekularizacije takođe bi trebalo da budu dovedene do prosjačkog štapa. Nije nas do prosjačkog štapa dovela jedna pogubna politika, rat i destrukcija i kriminal nego sekularizacija je to što treba kriviti. Ili odnos recimo prema demokratizaciji, gde se kaže da se posledice demokratije već pogubno osećaju na telu srpskoga naroda. Pazite, šta bi to značilo.

Ljubiša Rajić: U krajnjoj liniji, naša crkva mora da se odluči, hoće li da bude crkva potlačenih, onakva kakva je delimice definisana u najstarijim Jevanđeljima, crkva pobune siromašnih protiv bogatih ili hoće da bude crkva crkvene birokratije, državne birokratije, dakle crkva povlašćenih i bogatih. U ovom trenutku ona se očevidno opredelila za to drugo i onda tome prilagođava i sve svoje postupke.

Dakle, jedna težnja da se crkva pretvori u državnu crkvu, a zatim težnja možda da tu državu pretvori u crkvenu državu. Nemojmo zaboraviti da je crkva napadala zašto se bere grožđe u vreme ovog ili onog praznika, kakav je to način da se održavaju kobasicijade u Turi, jer tada je opet neki crkveni praznik. Ali šta se crkve tiče šta mi drugi radimo. Sve dotle dok ja ne upadam u crkvu i nikom ne smetam da ispoljava svoju veru, ne vidim nijednog razloga da Vlada dozvoli da crkva smeta meni kao običnom građaninu ili nekom drugom običnom građaninu, da radi svoj posao.

Vladika Atanasije: Jedan komunista je u Valjevu rekao jednom popu u pripitom stanju - ma, vi ste nama ništa, mi vas možemo lako da

očistimo, naš je problem kako da promenimo dušu ovome narodu. To su bile pretenzije, gospodo. Sad su pretenzije iste takve ovih proevropljana, plitkih, površnih ljudi jedne ideje, da promene karakter ovog naroda, da ga naprave kloniranim Holanđaninom ili ne znam kojim drugim, koga mogu da zavedu određena mas-medija dirigovana. Oni bi hteli da srpski narod opterete, treba da se sučelimo sa svojom prošlošću. Što to ne kažete Englezima? Što to ne kažete Nemcima? Vidite šta su uradili u Prizrenu. Otkriva se da je nemačka tajna služba znala za martovske događaje i sada se zna, gospodo, to vam ja tvrdim odavde, da se zna da Nemci i dalje učestvuju u pomaganju Šiptara i s ovu i s onu stranu Šare.

Ivan Čolović: Da, nedavno sam učestvovao u jednoj debati sa studentima o temi društvo i crkva, i onda sam im pokazao kao dobru ilustraciju za tu temu jedan broj časopisa 'Samo partizan', list fudbalskog kluba Partizan i to broj za decembar 2001. godine, u kome je objavljena jedna poduža ilustrovana reportaža o poseti fudbalskog kluba Partizan Hilandaru. I Slobodan Novaković u toj reportaži je opisao kako su fudbaleri imali prilike da se upoznaju sa manastirskim načinom života, da probaju skromnu manastirsku hranu i belo manastirsko vino, pa su tu čak našli i svoje simpatizere, neke navijače. Jedan od njih, monah, im je rekao - zbog vaših crnih klupskih boja najbliži ste nama monasima. I na kraju te posete su oni dobili i uverenje da su tamo bili u obliku ove spomenice, sa potpisom ovlašćenog lica i pečatom, to je spomenica Svete srpske carske lavre manastira Hilandara, izdaje se fudbalskom klubu Partizan koji je pohodio naš manastir i poklonio se kolvci svetosavske duhovnosti. Ta poseta je zadržala kvalitet, svojstva jednog hodočašća, odnosno klanjanja jednoj svetinji, ali svojevrsnoj svetinji, jer to klanjanje i to hodočašće više ne spadaju u ovom primeru u pravoslavnu crkvu, u pravoslavnu religiju ili u neku religiju u užem smislu, nego oni ustvari predstavljaju praktikovanje jedne sekularne religije, jedne političke religije, i to one religije čiji mitovi i rituali slave naciju, čije glavno božanstvo, čiji je glavni kult nacija, u ovom slučaju, naravno, srpska nacija.

Pavle Rak: Šta može crkvi da se desi - to je da postane, i to vrlo brzo, sluškinja takve jedne države, u kojoj će biti zadužena za recimo ukazivanje na to ko je ovom našem plemenu sve neprijatelj. Eventualno za neke državne ceremonije tipa ispraćanja u Hag ratnih

zločinaca ili tako nešto.

Desimir Tošić: Prvo idete pa čestitate Miloševiću 29. novembar, koji je čisto partijski, komunistički, režimski, da kažem, antiverski praznik, a onda se posle toga izjasnite za monarhiju i to zvanično. Ja imam prava kao episkop da kažem da sam ja republikanac ili da sam monarhista, ali da Sinod, kao vrhovno egzekutivno telo Srpske pravoslavne crkve traži da se uspostavi monarhija, to je u stvari stav protiv poretka koji postoji još uvek.

Marko: Da se mi vratimo na onu priču. Oni dolaze sa Lazarevićem da konsultuju patrijarha.

Vladimir Đ: Je li Lazarević po vama ratni zločinac?

Marko: Šta ima u to da se meša patrijarh? Kakve veze patrijarh ima sa tim?

Vladimir Đ: Zato što je to vernik Srpske pravoslavne crkve, taj general Vladimir Lazarević.

Marko: Pa, jel' prima svakog ko je optužen za ratne zločine?

Vladimir Đ: Pa, ne mora za zločin, može bilo koga da primi. Između ostalog, general Vladimir Lazarević je ovde čovek koji se ne smatra ratnim zločincem, sigurno ga ni naša crkva ne smatra ratnim zločincem i naravno da će ga primiti i blagosloviti da ide tamo da dokaže.

Marko: Ma, nema šta naša crkva nekog da slavi.

Vladimir Đ: A što da ne?

Marko: Dakle, ovo je bilo direktno slanje poruke, da je to što Lazarević radi, žrtva koju on radi za svoj narod i državu, veliki časni moralni postupak koji on radi, oficirska čast koju on ispunjava, umesto zakonska obaveza koju on ima i koju ima država da njega hapsi, odnosno preda Haškom tribunalu. Dakle, to je to, to je problem. Problem je da se ovde sprovođenje tog zakona u tom konkretnom primeru pretvara u neku moralnu, čak i versku stvar time

što patrijarh to podržava i moli se za njega.

Vladimir Đ: Sa Lazarevićevog ljudskog stanovišta, krajnje ljudskog, to je, da tako kažem, jedna vrsta žrtve. Sa druge strane, od te lične žrtve, mi kao država i kao građani ove zemlje, da tako kažem na jedan vulgaran način, imamo neku korist.

Vidan: Ne treba mi njega da tapšemo po ramenu, niti to treba da radi patrijarh.

Marko: Da mene sutra neko optuži za ubistvo i ja kažem - e, ja bih hteo da dođem kod patrijarha, misliš da bi me primio?

Desimir Tošić: To je jedan niz ispada koji unose pometnju u naše društvo i stvaraju probleme, pa mi diskutujemo o tome, umesto da diskutujemo o drugim problemima crkava uopšte i religije uopšte. Ja opet ponavljam, postoji u našem veku, XX i XXI, jedna velika žeđ za religijom. Tu žeđ treba iskoristiti, ali morate ljude uputiti na religiozan plan, a ne na politički.

Mladen Lazić: Slobodan Milošević i grupa oko njega je pokušala da instrumentalizuje crkvu da bi izvršila nacionalnu mobilizaciju stanovništva za račun svojeg održanja i proširenja svoje vlasti. Crkva je nažalost to pogrešno shvatila, kao priliku da ona instrumentalizuje državu da bi ona proširila svoj uticaj u društvu. Dakle, došlo je do jednog spoja, pokušaja obostrane instrumentalizacije za koji je u početku izgledalo da svima donosi koristi. Zbog uspešnosti instrumentalizacije, odnosno nacionalno-crkvene mobilizacije, i demokratske partije u vreme od samog kraja '80-ih pa sve do današnjeg dana pokušavaju da igraju na istu kartu.

Slobodan G. Marković: Jedino crkva deluje u svim takozvanim srpskim zemljama. To je jedina institucija koja postoji i u Srbiji i na Kosovu i u Crnoj Gori i u Bosni i Hrvatskoj i kao takva to je jedina institucija koja simbolizuje nacionalno jedinstvo. Dakle, svaki političar se nada da će ta simbolika preći na njega, a pošto su naši građani, kao što pokazuju sva istraživanja, dominantno konzervativni, taj apel na njih očigledno čini veliki utisak i onda ta činjenica da 98% načelno kaže da pripada pravoslavnoj crkvi znači da vi ne možete da izgubite nikakve glasove ako se približite crkvi. Znači, šta god drugo da

uradite, recimo da kažete da se zalažete za zaštitu životinja, izgubićete jedan deo glasova, međutim kada kažete da se zalažete za crkvu, tu ste sigurni da nećete izgubiti glasove, a da ćete neke glasove i dobiti.

Mirko Đorđević: Još jednom bih podvukao da ta klerikalizacija godi mnogim političkim strukturama. I u poslednjem svom obraćanju naciji u ulozi šefa države, Dr Koštunica je, prenela je "Politika", rekao da 'što se nas tiče, srpske države i srpskoga naroda i crkve mi ćemo ići samo jednim putem koji je trasirao naš večiti putovođa Nikolaj, koji je vazda sa nama i vazda će biti s nama.' On je tada bio šef države koja se još uvek zvala SRJ. Crkva je od onda uradila nekoliko dokumenata, jedan od njih je Predlog načertanija za XXI vek, vidite, ni manje ni više taj se dokument zove Načertanije. Evo njegovih osnovnih ideja, samo to da vam pročitam: 'Naša će se budućnost i buduće srpske države zasnivati na svetosavlju, kosovskom zavetu, preispitivanju dosadašnje ukupne srpske kulture, očuvanja srpskog jezika i ćirilice, obnovi srpskog sela, domaćinske porodice, parohijske zajednice, crkveno-narodnih sabora i monarhije, koji će o svemu odlučivati.' Crkvi je suvišan i parlament, političke partije. Crkva ovim dokumentom ne priznaje jedan objektivni proces koji se davno obavio, da se evropsko društvo pre više od dva veka sekularizovalo i da je to ireverzibilan proces.

Desimir Tošić: Ja sam video jednoga ministra, ne u ovoj vladi, nego u Đinđićevoj i Živkovićevoj, neću imena da upotrebljavam, koji pokazuje jednu mašinu na televiziji i kad je ona počela da radi, on se prekrstio. Ja sam se onda nasmejao kao i vi sada. On ima pravo kod kuće, znate, u svojoj kancelariji, ne pred kamerama. To su dve stvari, to nije po verskim običajima, to nije dozvoljeno, to nije prihvatljivo da vi pokazujete da ste vernik, to treba crkva da vidi, da zna i vi da osećate. Većina političara su takvi, a onda imate u sadašnjoj vladi već krasnu situaciju, jedan ogroman broj bogomoljaca, crkvenjaka, fundamentalista skrivenih ili otvorenih, koji u stvari hoće da učestvuju u hristijanizaciji našeg stanovništva i oni pomažu u stvari crkvi.

Naravno, to je ovako komična stvar ukoliko želite da idete u Evropu. Znate, ja uvek stavljam kao primer, da li ste vi videli Kola koji je šef katoličke partije u Nemačkoj da ide da ljubi ruku, da se saginje, on je istina visok i malo težak da se savije pred nekim biskupom da mu

poljubi ruku.

Vidan: Postoji taj tragikomičan primer ministra kapitalca koji izjavljuje posle ukidanja Darvinove teorije, odnosno otklanjanja, odstranjivanja Darvinove teorije, da je za njega reč patrijarha zakon i pošto patrijarh kaže da čovek nije nastao od majmuna on podržava odluku ministarke da se ta teorija izbacila iz programa. Prema tome, mene mnogo više brine taj stav i šta će biti sa zakonom o porodici ako opet taj stav pobedi u Vladi i među poslanicima i oni kažu 'e, pa šta kaže moj patrijarh meni je to zakon'. Nije problem što crkva kaže, ona ima pravo da kaže, ali je mnogo tragičnije ako se ti stavovi prihvataju olako samo zato što je reč patrijarha zakon. E, tu je problem.

Milica: Hoćeš da kažeš da živimo u sve autoritarnijem društvu.

Vidan: Hoću da kažem da živimo u sve klerikalnijem društvu.

Marko: Kako možeš da mi opravdaš to kad se izbacila teorija evolucije iz nastavnog plana i programa?

Vladimir Đ: U redu, ne bi trebalo da se izbacila, ali zbog čega se ne bi učila i crkvena teorija? Haj'mo da učimo obe teorije, pa neka se ljudi opredele. Ja recimo ne mogu da prihvatim da sam nastao od majmuna.

Desimir Tošić: Zaboravili ste jednu drugu zvezdu na nebu, a to je vladika Atanasije. Onda imate Filareta. Oni su verovatno njega naterali, on je pred neke izbore dao izjavu da poriče, međutim, vidite da Filaret i dalje istu politiku vodi, on ide u Hag da izljubi ruku našim herojima i tako dalje i patrijarh ne reaguje. Reaguju povodom proslave Prvog ustanka, ne sviđa im se proslava, prave svoju. Međutim, kad postoje ovakvi ispadi, onda se to čuti. Naravno, ako ste vi šef i ne reagujete, onda čovek ima prava da kaže da ste vi odgovorni.

Mirko Đorđević: Ja sam predložio, pa dajte da formalizujemo stvari, neka Koštunica bude član Svetog arhijerejskog sinoda a Amfilohije ministar unutrašnjih poslova, ili Atanasije. Nažalost, tako je, ta klerikalizacija, s tim smo počeli, s tim i da završimo, uzela je maha, da ponovimo i tu istinu koje se mnogi boje. Klerikalizacija u XX i XXI

veku ne donosi ništa dobro društvu, ali mnogi smeću s uma da ne donosi ništa dobro ni crkvi.

Desimir Tošić: Pitam se ja da li naši episkopi slušaju radio, gledaju televiziju, čitaju knjige, ja nisam siguran. Ja sam bio još '90. godine u središnjoj Srbiji, odveo me jedan mlad čovek kod episkopa i ja sam sedeo jedan sat, još je neki čovek bio. To je za mene bilo vrlo interesantno, pošto sam ja poznavao neke vladike pre njega. Mi smo sedeli jedan sat, on nije ništa nas pitao, ni ko smo, ni zašto smo došli, ni da li smo kršteni, da li smo se venčali, ma ništa. On je samo pričao. Sve što je rekao bilo je netačno.

Nikola Samardžić: Srpska pravoslavna crkva je danas očigledno uverena da će uspeli da stekne jedno svoje istorijsko, ustvari mitološko mesto, to mesto ona nikad nije imala u istoriji, u kojem će ona da se isprepliće u toj jednoj simfoniji sa državom, sa vojskom i sa društvom, da će se stvoriti jedan staleški, hijerarhijski poredak nadređenosti, podređenosti i apsolutne poslušnosti i da će se u tom smislu izjednačiti država, crkva, društvo i nacija. Verovatno i tu dolazi do nekog dvosmernog kretanja, da crkvu napuštaju i da se od nje otuđuju mnogi koji su joj do skora bili privrženi, koji ne prihvataju njen novi, novokomponovani fundamentalizam, koji ne prihvataju da Srbija bude neka vrsta talibanskog zatvora, da Srbija ne sme podsećati na orijentalne često islamističke despotije i da to nije uloga ni hrišćanstva ni Srpske pravoslavne crkve. S druge strane, crkva postaje utočište onih koji ga ne mogu pronaći na drugoj strani, pa čak i onih koji otpadaju od pravde i zakona, smatrajući da će i pravdu i zakon na taj način izbeći što će se vezati za to mitsko telo nacije i što će doprineti njenom tobožnjem oporavku i njenom tobožnjem napretku.

Ljubiša Rajić: Veronauka je uvedena u škole, koliko sam ja obavešten, na taj način što je na jednom sastanku Zoran Đinđić prosto izašao pred sveštenike i rekao 'u redu, dobićete veronauku u školama', tako da je on to prosto uveo na mala vrata nikoga ne pitajući. Taj predmet je uveden bez ikakve pripreme, bez ikakve stručne rasprave, bez rasprave o odnosu tog predmeta prema drugim predmetima, bez preraspodele fonda časova i pre svega bez školovanog kadra. Kada se tražilo da se objavi koliko je uopšte učenika izabralo veronauku u odnosu na građansko vaspitanje,

dobijen je odgovor iz Ministarstva prosvete sa ovim rukovodstvom da se takvi podaci ne smeju objavljivati bez dozvole Srpske pravoslavne crkve, što postaje potpuno besmisleno. Dakle, Ministarstvo pita jednu nevladinu organizaciju, jedno udruženje građana da li sme da objavi neke podatke o onome šta se radi u državnim školama.

Milan Vukomanović: Imali ste jedan paradoks, recimo imate dva ministarstva u Vladi Srbije, Ministarstvo prosvete i Ministarstvo vera, a da su inicijalno, pre nego što je donesena ova odluka i uredba zapravo one međusobno bile u nekakvom antagonizmu i u koliziji, gde je Ministarstvo prosvete bilo za sasvim jedan drugi model religijske nastave. Nije bilo, bar ne od početka, za ovu konfesionalnu veronauku, dok je Ministarstvo vera potpomognuto dobro od strane Srpske pravoslavne crkve, da tako kažemo, guralo ovakav jedan model koji je na kraju prevladao. To je vrlo neobično recimo za jednu demokratsku državu da imate dva različita ministarstva u Vladi, ona jesu vezana funkcionalno za pitanje religijskog obrazovanja, ali da imate potpuno dve različite pozicije. Onda imate lobiranja, da tako kažemo, da se jedan od tih modela usvoji, gde glavni lobista na strani Ministarstva vera jeste Srpska pravoslavna crkva.

Ljubiša Rajić: Statut Bogoslovskog fakulteta, koji je sad već u sastavu Univerziteta u Beogradu u neskladu je i sa Ustavom ove zemlje i sa zakonom o univerzitetu. Ja mogu pročitati samo jedan stav, da prema njihovom informatoru upis osnovnih studija Bogoslovskog fakulteta imaju lica pravoslavne vere koja su završila pravoslavnu bogosloviju sa ispitom zrelosti, bez obzira na narodnost i državljanstvo, a po odobrenju nadležnog episkopa. Dakle, uslovljava se odobrenje episkopa, a ne prijemni ispit i uslovljava se da su pravoslavne vere. Isto tako, student može da izgubi pravo na dalje studiranje ukoliko otpadne od pravoslavne vere, izvrši takav moralni ili krivični prestup koji je nespojiv sa etičkim načelima pravoslavne crkve ili mu nadležni arhijerej uskrati blagoslov za studiranje. To bi sve moralo da se menja.

Dragoljub Đorđević: Zašto bi onda bio privilegovan samo Bogoslovski fakultet Srpske pravoslavne crkve, kad to može tražiti i rimokatolička crkva, koja deluje na ovim prostorima, onda može tražiti i islamska zajednica, a da ne govorimo o tome da postoje teološki fakulteti i nekih takozvanih malih verskih zajednica. Imate Teološki

fakultet u Beogradu adventističke crkve, onda imate jedan ekumenski fakultet u Novom Sadu.

Milan Vukomanović: Zapravo se nije, čini mi se, dovoljno razumelo šta su uopšte religijske slobode i prava, šta one podrazumevaju. Recimo da je to pravo ne samo da se veruje, nego i pravo da se ne veruje. Savremeno shvatanje religijskih sloboda i prava znači da vi imate pravo da učestvujete recimo u jednom verskom obredu, a imate pravo i da ne učestvujete u njemu. Vaša deca ne moraju da budu prisutna recimo na času tokom vršenja određene školske službe, pa neka je to i školska slava Sveti Sava i tako dalje.

Jovan Bajford: Znači nekoliko meseci posle pada Miloševića Vojska Jugoslavije odlučila je da u svoje odrede uvede i sveštenu službu i tim povodom je održan okrugli sto u Beogradu na kome su bili pripadnici verskih zajednica u Srbiji. Između ostalog, Srpsku pravoslavnu crkvu tamo su predstavljali i Nebojša Krstić, osnivač Otačastvenog pokreta Obraz i Žarko Gavrilović, od koga se crkva ograđivala mnogo puta tokom '90-ih zbog njegovih ekstremnih antisemitskih ispada. Interesantno je da se u govorima koji su kasnije objavljeni u jednom zborniku koji se zove 'Vojska i vera', kao razlog zbog čega se uvodi sveštenu služba navodi to da se srpska vojska odbrani od potencijalnih uticaja zapada koji će tada krenuti u Srbiju. To nije bila samo retorika koja se mogla čuti od Krstića i od Gavrilovića, o tome su govorili i predstavnici Vojske, recimo tadašnji načelnik Službe za moral, Milan Simić je vrlo slične stavove imao u svom govoru, gde je govorio da sveštenu služba mora da održi taj neki nivo duhovnosti u srpskoj vojsci i da spreči tu neku duhovnu kolonizaciju. I sredinom '90-ih prvi put je objavljena knjiga Zorana Lukovića 'Verske sekte, priručnik za samoodbranu', koji je objavljen u saradnji Sekretarijata unutrašnjih poslova i Srpske pravoslavne crkve i on se koristi kao udžbenik na Policijskoj akademiji u Srbiji gde Zoran Luković predaje. U tu knjigu je u IV izdanju koje je izašlo neposredno posle NATO bombardovanja, uključeno još jedno poglavlje koje se zove 'Neokortički rat', gde su verske sekte, uključuju i sve male verske zajednice kao što su baptisti, pripadnici pokreta Hare Krišna i tako dalje, predstavljeni kao produžena ruka NATO pakta koji zapravo igraju ulogu u nekoj duhovnoj kolonizaciji srpskog naroda.

Dragoljub Đorđević: Mene kada biste sada anketirali, mada ja to

najčešće radim sa drugima, ja bih slobodno rekao da priznajem konfesionalni background, a u stvari nisam religiozna osoba. Znači, ja racionalno znam da su moji roditelji, moji dedovi pripadali pravoslavlju i da sam ja nekako obojen nekakvim kulturnim, duhovnim karakteristikama pravoslavlja i ja se znači konfesiono identifikujem i kažem 'ja sam pravoslavac', interesantno, a nisam religiozan.

Slobodan G. Marković: Kod samih građana postoji problem identiteta, tako da i jedno i drugo je tačno. Tačno je da 95 ili 98% kaže da pripada Srpskoj pravoslavnoj crkvi, ali je isto tako tačno da najveći deo njih ne veruje u Boga.

Ljubiša Rajić: Rado razgovaram sa studentima i pitam te koji kažu da su vernici da li znaju napamet Očenaš, deset božijih zapovesti, da li su pročitali Sveto pismo, to bi trebalo da bude neki obrazovni minimum onih koji su vernici. Jedva da je neko od njih nešto od toga pogledao, a kamoli da zna nešto od toga napamet, ali tvrde da su vernici.

Svetlana Ražnatović:

"Hleb naš nasušni daj nam danas i oprosti nam dugove naše, kao što i mi opraštamo dužnicima svojim i ne uvedi nas u iskušenje, no izbavi nas od zla. U ime Oca i Sina i Svetog duha, Amin."

Ljubiša Rajić: Ono što meni smeta u ovoj situaciji je da se vlade ponašaju kao ispostava Srpske pravoslavne crkve i onda to bude krunisano time što predsednik Boris Tadić ode u Moskvu sa patrijarhom, kako je javljeno pri prvom izveštavanju, u crkveno-državnu posetu. E, to je sad potpuna besmislica politička, da predsednik vlade ide u crkveno-državnu posetu, iz države koja je Ustavom definisana kao sekularna država. Neka promene Ustav, pa posle toga neka idu u takvu posetu.

Vladimir Đ: Vi ste sigurno svi bili učesnici onih studentskih protesta, zašto tad niste reagovali kada su patrijarh i sva sveštena lica stali ispred kolone demonstranata?

Zašto niste tada skočili i rekli 'e, pa ne bi trebalo crkva ovako da se meša u politiku'?

Marko: Zato što to nije bila politika, to je bio opstanak države.

Vladimir Đ: Aha, vidite kako tumačite, kad vam je potrebno da crkva bude uz vaše ideje, onda je prihvatate. Obrnuto, kada vam ne odgovara, onda naravno vi odbijate svaku saradnju sa crkvom. Jeste, tako je.

Dragoljub Mićunović: Onda je došlo do toga da su jedna grupa pristalica radikalne stranke i vladika Pahomije ušli u manastir Prohor Pčinjski spremni na značajne provokacije i nisu dozvoljavali da naša i makedonska državna delegacija priđe ataru manastira. To je dovelo do neke vrste blagog, rekao bih, diplomatskog skandala. Mi smo morali da se tu sretnemo u baraci na samom graničnom prelazu i da se tu negde taj venac na betonu ostavi. To je bilo ponižavanje države od strane crkve. Ja sam u jednom intervjuu rekao da se crkva pita za svoje stvari crkvene, ali ovo je međunarodni ugovor i ona nema prava da ulazi u rušenje jednog međunarodnog državnog ugovora. E, sad, naslov je bio 'Ne pita se crkva', na šta je sledilo jedno pismo vrlo grubo vladike Irineja 'Ne, mora crkva da se pita' i to je pokazalo ogromno nerazumevanje od strane crkve njenog sopstvenog položaja. Pitanje je bilo šta to znači, pa crkva ima svoje imanje, to je nepoštovanje svojine i u tom pismu on me pita šta bih ja radio kada bi na primer on zakazao sastanak sa ruskim patrijarhom u mom stanu. U jednom pismu ja sam mu odgovorio da bih bio vrlo naravno počašćen, mada bi mu bilo malo više tesno nego u vladičanskom dvoru. Ali sam ja bio zapanjen da se ne razlikuje privatni stan od crkve. Manastir Pčinjski nije svojina, i to sam spreman da branim i tvrdim, nije svojina nijedne institucije, Srpske pravoslavne crkve recimo, jer je to spomenik pod zaštitom države, država ga je obnovila, država plaća za njegovo održavanje. Mnogi od tih manastira, na primer Dečani, oni su pod zaštitom Ujedinjenih nacija, dakle to je dobro koje pripada kao kulturno dobro svim građanima zemlje, verovali oni ili ne verovali, ono njima pripada kao kulturni spomenik, a neki pripadaju čak i čovečanstvu. Ne razlikovati dakle stan od toga i insistirati na privatnoj svojini je nešto što je za mene bilo šokantno.

Pavle Rak: Razumljivo je ipak da crkva želi izvesnu desekularizaciju, jer je tokom nekoliko decenija bila odgurnuta potpuno u stranu i

učinjene su joj mnoge krivice. I da se vratimo na to šta se zbiva danas u Rusiji, tamo su krivice bile još veće i vlada je u jednom trenutku mislila da će ih, ako ne popraviti, ono bar ublažiti time što će crkvi da da mogućnost i da zaradi nešto novca. I dat je zeleni carinski koridor na bescarinski uvoz roba, i šta mislite šta je crkva krenula da uvozi? Ono što joj je u tom trenutku donelo najveću finansijsku korist, a to je bio alkohol i to je bio duvan. Zna se da je u jednom trenutku ruska crkva svojim uvozom pokrivala 10% ruskog tržišta duvana, što se alkohola tiče nemam podataka, a da je za nekoliko godina zarada na jednom i drugom iznosila nekoliko stotina miliona dolara. Koliko je Rusa za to vreme otrovano, o tome da ne govorimo.

Mirko Đorđević: Izvori finansijski naše crkve su danas ne samo ono što vernici daju kao prilog, nego ogromne subvencije koje crkva dobija prvi put od države, pored penzijskog i tako dalje. Ogromna humanitarna pomoć, to je drugi momenat i treći momenat, ogromna novčana pomoć koju joj daju sestrinske crkve, naročito sa zapada, posebno protestanti. Trenutno ona raspolaže ogromnim fondovima, a osim toga vraća joj se veliki deo imovine koju poseduje, može da izdaje, oslobođena je poreza. I tu je već došlo do prvih patoloških izraslina u tom sistemu. Vlada, ova sadašnja Vlada, donela je pre nekoliko meseci jednu čudovišnu odluku. Bilo je reagovanja u novinama, ali nedovoljnih, čak ste i vi zatajili na B92. Odlučila je da svim kaluđerima obezbedi platu na Kosovu i to u devizama, i po onome što su objavili to su ogromne sume. To se protivi temeljnim načelima hrišćanstva, kaluđeri oblače crninu i zaklinju se na siromaštvo. On nema prava ni na kakvu imovinu, a vi mu sad dajete platu kakvu praktično nema niko.

Pavle Rak: Kudikamo bolje bi bilo umeriti svoje prohteve, jer na kraju krajeva crkva je pozvana da deli sudbinu svog naroda i ne može biti bogata crkva u siromašnom narodu, odnosno ona može biti, ali šta ćemo tada da mislimo o njenom jevanđelskom prizvanju.

Dragoljub Mićunović: Vladika iz Mileševa, Filaret, tražio je da se plati i to je Dinkić platio, ja ga pitam stalno kako je mogao da plati, upotrebu Belog anđela za neku karticu koja je služila Narodnoj banci. Čekaj, pa nije taj slikar to baš za gospodina Filareta ili za bilo koga naslikao. Danas možete koristiti komotno i Šekspira i Getea i Servantesa, objavljivati koliko god hoćete, i Rafaelove slike

upotrebljavati gde god hoćete. E, ali ćete za Belog anđela platiti Filaretu.

Predstavnici Srpske pravoslavne crkve i Ministarstva vera Vlade Srbije odbili su da govore u ovoj emisiji.

Maj 2005.